

Szczepan W. Ślaga

"Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego: studium biofilozoficzne", Kazimierz Kloskowski, Gdańsk 1990 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 27/2, 151-154

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

lektualnej. Treść pracy wskazuje, że Autor wspomnianą niezależność posiada. Ideowo biorąc rozprawa jest bardzo dobra.

Właściwy tekst zawiera się na 89 stronach. Przypisów praca liczy 256. Zatem przeciętnie przypadają 3 przypisy na stronę. Rozprawa jest więc rzetelnie udokumentowana. Co więcej, przypisy są pouczające, zawierają uzupełniający, interesujący materiał. Jednocześnie ukazują dodatkowo (co widać było już na podstawie tekstu zasadniczego) wielkie czytanie Autora oraz posiadaną przez niego umiejętność dokonywania dobrych podsumowań syntetycznych. Wypada podkreślić jeszcze jedną sprawę, mianowicie Autor zna prace oryginalne (głównie w języku angielskim) zanim ukazą się ich przekłady na język polski. Zna, rzecz jasna, tym bardziej te, których przekładu na język polski nie ma. Jest on więc doskonale zorientowany w aktualnej literaturze naukowej. I potrafi z niej korzystać. Doskonale to widać w omawianej pracy.

Z obowiązku referenta kilka jeszcze uwag typu redakcyjnego. Styl nie zawsze jest poprawny. Oto kilka przykładów: „prawa fizyczne niezmiennicze względem transformacji czasu i miejsca obowiązywałyby niezależnie od tego, czy człowiek jest czy nie” (s. 30), „Tak więc istotna byłaby nie tylko długość czasowego interwału od wielkiego wybuchu do pojawienia się poznającego podmiotu t ale i globalna skala czasu samego Wszechświata T ” (s. 34), „Postawmy pytanie, czy takie antropiczne sformułowanie wzbogaca transcendentnie realistyczne rozumienie relacji „przedmiot — podmiot poznania”, jak się ma ono do subiektywistycznych interpretacji tej relacji i czy w ogóle zasada antropiczna jest w tym przypadku potrzebna?” (s. 66). Korekta nie zawsze wychwyciła błędy zecerskie. Na przykład, w odnośniku 229 przy nazwisku „Zermelo” podano „1936”, a powinno być „1896”. Odnośnie do posługiwania się terminami „fizyczny” i „fizykalny” panuje w pracy pewna beztroška. Ale to są, oczywiście, drobiazgi.

Jestem zdania, że omawiana publikacja stawia Autora w czołówce polskich znawców problematyki antropicznej. Praca ma wszelkie dane po temu, żeby stać się pracą klasyczną. Będzie z pewnością długo czytana i cytowana. A także wykorzystywana na zajęciach seminaryjnych z metodologii i filozofii fizyki. Wyrażona przed chwilą ocena rozprawy nie zabrania jednakże umiarkowanego przynajmniej wątplenia w to, czy istotnie status obserwatora w fizyce jest najważniejszej charakteryzowany przez antropizm.

Recenzowana praca jest ładną wizytówką nauki polskiej. Wydaje się być ze wszech miar wskazane, aby mogła się ona ukazać w którymś z języków kongresów międzynarodowych.

Mieczysław Lubański

Kazimierz Kłoskowski: *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne*, Gdańsk 1990, ss. 314, Wydawnictwo Diecezji Gdańskiej „Stella Maris”.

Spory pomiędzy deterministyczną i indeterministyczną interpretacją zdarzeń i procesów zachodzących w przyrodzie mają długą i zawiłą historię. Wprawdzie deterministyczny obraz świata, najostrzej uwyraźniony w stworzonym przez fizykę klasyczną mechanicyzmie przypisu-

jącym jednoznaczny prawom przyrody charakter uniwersalny i absolutny, załamał się już bezpowrotnie, niemniej jednak ogólna zasada determinacji zjawisk stanowi nadal postulat metodologiczny badania przyrodniczego. Z drugiej strony wiadomo, że wiele zjawisk i procesów podlega prawidłowościom statystycznym a więc uwarunkowaniom przy czynowym o charakterze probabilistycznym. Niektórzy pojmują je na sposób indeterministyczny.

Główną domeną sporów determinizmu z indeterminizmem była od dawna fizyka, od klasycznej aż po współczesne interpretacje mechaniki kwantowej. Pośrednio spory te przenikały na teren biologii i tu ze zmiennym powodzeniem jedna ze stron zyskiwała w różnych okresach przewagę nad drugą. Uwidoczniło się to zwłaszcza w pojmowaniu czynników i przyczyn procesu ewolucyjnego. W ewolucjonizmie już od samego początku lamarkizm opowiadał się za ścisłą i konieczną determinacją przebiegu ewolucji — przeciw darwinizmowi, który dopuszczając wpływ przypadku, przyjmował swoisty indeterminizm.

W trwające nadal, choć w znacznie zmienionej formie, dyskusje pomiędzy deterministyczną i indeterministyczną interpretacją procesów ewolucji włącza się ks. K. Kłoskowski swoją pracą *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego, studium biofilozoficzne*.

Autor za przedmiot swoich rozważań obrał syntetyczną teorię ewolucji jako najbardziej reprezentatywny nurt ewolucjonizmu współczesnego, koncentrując się nie tyle na samym rozwoju tej teorii, ile raczej na analizie czynników i mechanizmów procesu ewolucyjnego. Czyni to ze ściśle określonego punktu widzenia. Mianowicie problem polega nie na wskazywaniu takich czy innych przyczyn ewolucji, co czynią wszystkie teorie ewolucyjne, ale na określeniu sposobu pojmowania prawidłowości, jakie rządzą przyczynami determinującymi przemiany ewolucyjne.

Pierwsza z dwu części pracy traktuje o podstawowych twierdzeniach syntetycznej teorii ewolucji na temat przyczyn i charakteru ewolucji. Uwzględniono główne etapy rozwoju tej teorii a raczej narastającego zespołu teorii, poczynając od genetyczno-populacyjnej, poprzez tzw. nową syntezę Huxleya, wykorzystywanie danych systematyki, biogeografii, paleontologii aż do obecnej syntezy ewolucji organizmalnej i molekularnej, obejmującej teorię mutacji neutralnych i punktualizmu. Te ostatnie dokładniej określają zakres działania podstawowych determinant ewolucji, przyjmowanych w poprzednich teoriach. We wszystkich teoriach uwidacznia się odwoływanie do uwarunkowań tak przy czynowych, jak i przypadkowych, a rola i charakter ich wpływu w kolejno pojawiających się teoriach zależy od aktualnego stanu wiedzy i przyjmowania określonych założeń teoretyczno-filozoficznych.

Część druga książki poświęcona jest analizie filozoficznej determinizmu ewolucyjnego i obejmuje dociekania ogólnie-empirilogiczne, metafizyczne i biofilozoficzne nad uwarunkowaniami przemian ewolucyjnych. Po scharakteryzowaniu pojęć przypadku, funkcji, celowości, Autor formułuje własną koncepcję autodeterminizmu ewolucyjnego, w myśl której przebieg ewolucji determinowany jest równocześnie przez czynniki przy czynowe i przypadkowe. Od strony metodologicznej oznacza to powiązanie dotychczasowych form wyjaśniania ewolucji (głównie kauzalnych) ze specyficznym „wyjaśnianiem przez odwołanie się do przypadku”. Wobec tego autodeterminizm ten traktuje się także jako swoistą regułę metodologiczną, będącą wewnętrznym składnikiem syntetycznej teorii ewolucji. Przypadek jako determinanta ewolucji

zostaje wpisany w działanie czynników ewolucji, określa charakter prawidłowości ewolucyjnych, ujmowanych w omawianej teorii. W jej ramach, przy przyjętej interpretacji, konieczność i przypadek jawią się jako dwa nierozdzielne naturalne determinanty ewolucji. Powiązanie sposobu pojmowania i interpretacji uwarunkowań przemian ewolucyjnych — w tym także postulatu koniunkcyjnego traktowania determinizmu i przypadkowości — z określoną teorią ewolucji prowadzi w końcu Autora do analizy struktury i rozwoju syntetycznej teorii ewolucji.

Ocena pracy Kłoskowskiego nie jest rzeczą łatwą. Należałoby bowiem ustosunkować się do każdego z osobna wątku, z którego utkana została całość pracy. Szczegółowa analiza wszystkich wątków nie jest w tym miejscu możliwa, a być może i zbędna. Ogólnie można powiedzieć, że są one jako pytania sformułowane poprawnie i właściwie zlokalizowane w całości, chociaż nie zawsze — czego nie można było oczekiwać — definitywnie rozwiązane. Za przykład może służyć celowość występująca w pracy jako element kontekstu, w którym rozważa się czynniki determinujące przebieg ewolucji. Według Autora ani ewolucja, ani jej mechanizmy nie są celowe, ale cel mieści się w ocenie (*post factum*) zjawisk ewolucyjnych, które są realizacją programu i poprzedzających je stanów. Wydaje się, jakby Kłoskowski wybrał takie rozumienie celowości i wyjaśniania teleologicznego, aby było w prosty sposób przekładalne czy wprost zastępowalne przez wyjaśnianie typu kauzalnego. Opinia taka nie jest zresztą odosobniona wśród filozofów biologii.

Generalnie rozważania prowadzone są dwutorowo. Autor analizuje bowiem z jednej strony zmiany w sposobie pojmowania poszczególnych czynników ewolucji i ich wzajemnej zależności, z drugiej — rozwój samych teorii, tzw. „cząstkowych”, tworzących ogólną („syntetyczną”) teorię ewolucji. Stąd prawidłowości rządzące uwarunkowaniami przemian ewolucyjnych, tak deterministyczne, jak i o charakterze przypadkowym, jawią się w swej wielostronności i na kolejnych etapach rozwoju badań nad ewolucją. To samo trzeba powiedzieć o samej teorii ewolucji, ukazanej w procesie jej narastania i doskonalenia pod względem ścisłości i teoretyczności. Szczególnie cenne, choć zapewne otwarte na dalsze badania, są rozważania nad strukturą teorii ewolucji, którą pojmuje się jako teorię wielu teorii a zarazem jedną ze względu na ciągłość rozwojową i sposób pojmowania podstawowych mechanizmów ewolucji. Tego typu dociekania nadal podejmuje się jedynie sporadycznie i przyczynkowo.

Mimo stosunkowo krótkiej historii syntetycznej teorii ewolucji prezentacja jej rozwoju i głównych twierdzeń była przedsięwzięciem niezwykle żmudnym ze względu na wielość ujęć i różnorodność interpretacji. Z tego zadania Kłoskowski wywiązał się znakomicie. Podobnie ocenić trzeba ujęcia determinizmu ewolucyjnego od strony ogólnie-empirjologicznej i metodologiczno-epistemologicznej. Mniej wyraziście zostały wyodrębnione aspekty biofilozoficzne o charakterze ontologicznym. Tego typu problemy poruszono w związku z analizą struktury teorii ewolucji i jej odniesień przedmiotowych jako podstawowe założenia czy implikacje typu ogólnego. Niemniej na podkreślenie zasługuje fakt, iż od początku do końca pracy Autorowi towarzyszy świadomość odrębności i swoistości różnych płaszczyzn poznawczych, co jest szczególnie istotne w traktowaniu determinizmu ewolucyjnego jako zagadnienia w równej mierze biologicznego i filozoficznego. Całość pracy dowodzi

także, że obrana i sformułowana we wstępie metoda porównawcza historyczno-metodologiczna okazała się trafna i skuteczna ze względu na wytyczone zadania. Szkoda, że Autor, choćby tytułem porównania, nie wspomniał o nawiązującym z reguły do lamarkizmu ściśle deterministycznym nurcie ewolucji, np. o koncepcjach ortogenetycznych czy o nomogenezie L. Berga, postulującej ściśle i jednoznacznie deterministyczny przebieg ewolucji. Takie zestawienie jeszcze dobitniej uwypukliłoby główne tezy zaproponowanego autodeterminizmu ewolucyjnego.

Autor stał przed trudnym zadaniem wyboru zarówno samych autorów, najbardziej reprezentatywnych, jak i ich publikacji. W obydwu sprawach dokonany wybór wydaje się trafny ze względu na podjęte zadania. Dla ich realizacji zbędne byłoby analizowanie zarówno wszystkich prac każdego z wybranych ewolucjonistów, jak i całej literatury na temat determinizmu. Dokonana przez Kloskowskiego selekcja zarówno źródeł i ich opracowań, jak też literatury pomocniczej nie budzi zastrzeżeń, podobnie ich rzetelne wykorzystanie w pracy. Krótkie podsumowania każdego z sześciu rozdziałów oraz części pierwszej i drugiej wydatnie ułatwiają recepcję toku rozważań.

Kloskowski podejmuje w omawianej pracy problemy trudne i złożone, stawia trafne pytania badawcze a odpowiedzi formułuje w sposób jasny i wyważony uwzględniając aktualny stan dyskusji i najnowsze osiągnięcia w zakresie ewolucjonizmu. W rozstrzyganiu problemów ujawnia stałą troskę o precyzję, obiektywizm i poznanie prawdy. Na tle ciągle niedostatecznego zainteresowania badawczego problematyką filozofii biologii książka ks. Kloskowskiego z pogranicza meta-biologii i biofilozofii przyczynia się w istotny sposób do rozwoju tych zaniedbanych dziedzin.

Szczepan W. Ślaga